

Отримано: 02 лютого 2018 р.

Прорецензовано: 10 лютого 2018 р.

Прийнято до друку: 18 лютого 2018 р.

e-mail: ufp2007@meta.ua

DOI: 10.25264/2311-5149-2018-8(36)-64-68

Внукова Н. М. Управління ризиками фінансових установ у сфері фінансового моніторингу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, березень 2018. № 8(36). С. 64–68.

УДК: 336:330.131.7

JEL-класифікація: E 62

Внукова Наталія Миколаївна,

*доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри управління фінансовими послугами,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця*

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ У СФЕРІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

У статті розглянуто впровадження для управління ризиками фінансового моніторингу системи комплаєнс-контролю, наведено приклади запровадження управління ризиком комплаєнс у банках, виділено функції комплаєнс-контролю з урахуванням зарубіжного досвіду, встановлено, що попередження ризиків, пов'язаних із відмиванням доходів, потребує компетентного фахового забезпечення. Подано сучасну тренінгову практику фахової підготовки персоналу у сфері фінансового моніторингу.

Ключові слова: фінансовий моніторинг, комплаєнс контроль, ризик, фінансова установа, тренінг.

Внукова Наталья Николаевна,

*доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой управления финансовыми услугами,
Харьковский национальный экономический университет имени Семена Кузнеця*

УПРАВЛЕНИЕ РИСКАМИ ФИНАНСОВЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ В СФЕРЕ ФИНАНСОВОГО МОНИТОРИНГА

В статье рассмотрено внедрение для управления рисками финансового мониторинга системы комплаєнс-контроля, приведены примеры внедрения управления риском комплаєнс в банках, выделены функции комплаєнс-контроля с учетом зарубежного опыта, установлено, что предупреждение рисков, связанных с отмыванием доходов, требует компетентного профессионального обеспечения. Представлено современную тренинговую практику профессиональной подготовки персонала в сфере финансового мониторинга.

Ключевые слова: финансовый мониторинг, комплаєнс контроль, риск, финансовое учреждение, тренинг.

Nataliya Vnukova,

*Doctor of Economics, Professor, Head of Financial Services Management department,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics*

FINANCIAL INSTITUTIONS RISKS MANAGEMENT IN THE FIELD OF FINANCIAL MONITORING

In the article the author considers the implementation of the compliance monitoring system for risk management of financial monitoring. Examples of the risk management compliance implementation in banks are given. The functions of compliance control are selected taking into account foreign experience. The fact that prevention of risks associated with money laundering requires competent professional support is established. The modern training practice of personnel training in the field of financial monitoring is provided.

Key words: financial monitoring, compliance control, risk, financial institution, training.

Постановка проблеми. Розробка теоретичних положень і формування практичних рекомендацій до пошуку моделей оцінки, контролю й ефективного управління ризиками для забезпечення протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму (ВК/ФТ) має відбуватися через запровадження ризик орієнтованого підходу (РОП) відповідно до вимог міжнародних стандартів FATF і Директив ЄС. На сьогодні існує проблема із збалансування ефективності витрат на організацію фінансового моніторингу щодо контролю за суб'єктами первинного фінансового моніторингу (СПФМ) (фінансовими установами) з високим і низьким ризиком ВК/ФТ. Нестача дієвих механізмів, спрямованих на підвищення рівня ефективності контролю за фінансовими операціями, які підпадають під дію як обов'язкового, так і внутрішнього фінансового моніторингу, є значними загрозами глобальній безпеці та цілісності міжнародної фінансової системи, на захист від яких спрямовані нові міжнародні стандарти FATF. Необхідно досліджувати

впровадження моделей ризик-контролю, зокрема, комплаєнс-контролю у сфері управління ризиками фінансового моніторингу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комплексний підхід до дослідження системи фінансового моніторингу є предметом вивчення як економістів, так і юристів. Науковці звертаються до вивчення різних питань, пов'язаних із управлінням ризиком фінансового моніторингу, зокрема, запровадженням комплаєнс контролю. Певний внесок у цій галузі зробили О. В. Київець [3], С. О. Дмитров із співавт. [16], О. О. Куришко [4], В. Рисін [8], М. В. Селезньова [13], Ж. О. Андрійченко з співавт. [1] та ін.

Метою дослідження є розробка теоретичних положень та практичних рекомендацій з удосконалення управління ризиками у сфері фінансового моніторингу фінансових установ.

Виклад основного матеріалу. Держфінмоніторингом України затверджено Критерії ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом або фінансування тероризму [6], але більшість положень залишаються неформалізованими і невизначеними. Положенням про організацію внутрішнього контролю в банках України, затвердженим Постановою Правління Національного банку України № 867 від 29.12.2014 року, зафіксовано поняття «комплаєнс» як – дотримання банком законодавчих норм, ринкових стандартів, а також положень і внутрішніх документів банку, зокрема, процедур щодо організації системи фінансового моніторингу [7].

У рекомендаціях Базельського комітету з питань банківського нагляду термін «комплаєнс-контроль» закріплено як самостійну діяльність, що здійснюється в банках щодо оцінки, визначення, консультування, контролю та повідомлення про комплаєнс-ризик банку. Під комплаєнс-ризиком означено ризик виникнення правової відповідальності, фінансових збитків, репутаційних втрат фінансової установи в результаті порушення законодавства, підзаконних нормативно-правових актів, що стосуються організації внутрішнього фінансового моніторингу [17].

У науковій літературі розробляють підходи до комбінування напрямів комплаєнсу, тому що окремим безпековим спрямуванням є комплаєнс-контроль ризиків фінансового моніторингу. М. В. Селезньова [13] вважає, що комплаєнс можна розглядати як принцип надання послуг фінансовою установою відповідно до застосування законодавства, правил, кодексів і стандартів, що встановлюються компетентними органами, професійними асоціаціями та внутрішніми документами фінансової установи. Проте деякі науковці вважають, що об'єктивно існує гостра необхідність розробки і прийняття типового положення про структурний підрозділ із комплаєнсом, уведення посад комплаєнс-офіцерів [18], що співвідноситься з вимогами до фахівців, відповідальних за фінансовий моніторинг.

Комплаєнс формує основу контролю будь-якої фінансової установи, що функціонує за тими чи іншими правилами і є обов'язковою складовою системи управління [14], зокрема, щодо попередження ризиків фінансового моніторингу. Сутність комплаєнс-контролю втілюється в його основних функціях: аналітичній, інформаційній, попереджувальній, забезпечення та ін. Він є новим механізмом фінансового контролю за фінансовими послугами, що є предметом контролю системи фінансового моніторингу.

Упровадження комплаєнсу передбачає обов'язкову відповідальність комплаєнс-менеджера перед керівництвом і співробітниками за ідентифікацію й управління комплаєнс-ризиками, до яких належить контроль за можливими спробами відмивання коштів і фінансування тероризму. За проведеними дослідженнями виявлено, що досконалих інструктивних положень щодо регламентації управління комплаєнс-ризиками в законодавстві України не розроблено, тому фінансовими установами самостійно впроваджуються системи управління даними ризиками. Однак слід зазначити, що саме мінімізація є метою управління ними, а не оптимізація, тому що вони характеризуються негативним впливом на діяльність фінансової установи.

Комплаєнс-ризик має прямий зв'язок із правильністю організації здійснення внутрішніх бізнес-процесів, зокрема, щодо протидії легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму, що є додатково одним із предметів інспектування в межах системи управління операційним ризиком.

Під час здійснення операцій на ринках фінансових послуг фінансова установа встановлює ділові відносини з клієнтами на домінантах розкриття потрібної інформації, реалізації завдань клієнта в його справах. Фахівці фінансових установ, зокрема банків, під час проведення операцій клієнта до початку їх виконання зобов'язані проінформувати його про потенційну загрозу виникнення будь-якого, пов'язаного з договором, ризику.

Під час проведення операцій на ринках фінансових послуг банк застосовує заходи із запобігання легалізації грошових коштів, іншого майна, одержаних злочинним шляхом. Фахівці банку повинні повідомляти комплаєнс-контролеру про відхилення від уніфікованої практики споживання фінансових послуг, зокрема: про незвично ускладнені процеси розрахунків та інвестицій, що відходять від стереотипної практики проведення операцій. Фінансовим установам (банкам) рекомендується звертати особливу увагу на своєчасне інформування комплаєнс-контролером про такі операції, що можуть бути пов'язані з відмиванням коштів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму, наприклад, купівля-про-

даж цінних паперів з оплатою готівкою у великих сумах та ін. У травні 2017 року НБУ оприлюднив 15 критеріїв для вияву споживачів фінансових послуг, операції яких можуть мати ознаки фіктивності, серед яких, наприклад, невідповідність фінансових ресурсів обсягам здійснюваної діяльності.

Виходячи з досвіду зарубіжних банків, пріоритетним у системі комплаєнс-контролю нового типу є комплексність, що передбачає поруч з організацією управління комплаєнс-ризиками, управління також операційним ризиком і ризиком репутації (іміджу).

Постійний моніторинг дій персоналу фінансової установи за виконання законодавства та внутрішніх принципів, запобігання негативному впливу на репутацію банку сприятиме мінімізації ризику використання банку з метою відмивання коштів, а також забезпечить стабільність довіри до банку на ринку [5].

У теперішній час в Україні сформовано дворівневу систему фінансового моніторингу, яка виконує покладені на неї функції.

Передові банки України, зокрема ті, що активно займаються зовнішньоекономічною діяльністю, запроваджують у свою діяльність систему управління ризиком комплаєнс [9; 10; 11]. Так, суб'єкт первинного фінансового моніторингу ПАТ «Укресімбанк» – затвердив власну систему, яка передбачає контролювання дотримання законодавства України, корпоративних процедур, вимог і політик, встановлених у банку, та основних морально-етичних засад надання фінансових послуг. Пріоритетними функціями під час організації комплаєнс-контролю є: запобігання та протидія відмиванню коштів, а також фінансуванню тероризму, оперативне врегулювання конфлікту інтересів [10].

Під час запровадження системи управління ризиком комплаєнс у ПАТ «Креді Агріколь Банк» керівництво банку керувалося таким: управління ризиком комплаєнс – провідний напрям діяльності фінансової групи Credit Agricole Group, до якої входить банк; стандарти реалізації процесу комплаєнс-контролю обов'язкові для виконання; наявність системи комплаєнс-контролю не перешкоджає розвитку бізнесу, а лише забезпечує його безпеку та ін. [11]. До організаційної структури підрозділу, що здійснює комплаєнс-контроль у цьому банку, входить департамент фінансового моніторингу, управління деонтології, відділи фінансового моніторингу у філіях банку тощо.

У ПАТ «КРЕДОБАНК» запроваджено систему управління ризиком комплаєнс. Під ризиком комплаєнс припускають ризик виникнення санкцій, можливу появу фінансових збитків, або втрати іміджу чи довіри до банку чи його партнерів, або пов'язаних осіб, невиконання чинного законодавства, внутрішніх прийнятих стандартів та етичних правил [9].

Головні ризики фінансової установи, що можуть бути пов'язані з відмиванням грошей, полягають у такому [15]: встановленні ділових відносин з особою, причетною до легалізації злочинних доходів, присутності службовців, які свідомо підтримують канали відмивання доходів; наданні фінансових послуг, пов'язаних із відмиванням грошей; невиконанні (неповному виконанні) обов'язків із протидії відмиванню доходів, визначених законодавчо.

Основні обов'язки фінансової установи, як суб'єкта первинного фінансового моніторингу, визначено нормативними актами [5; 15; 16], у яких сформульовано вимоги до призначення відповідального співробітника за проведення фінансового моніторингу; затверджено умови до внутрішніх правил і програм фінансового моніторингу; передбачено порядок проведення ідентифікації клієнтів і ведення реєстру фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу; порядок обов'язкового сповіщення Держфінмоніторингу України про певні фінансові операції.

Ризик суб'єкта первинного фінансового моніторингу з невиконання нормативних вимог щодо організації системи фінансового моніторингу має кримінальну відповідальність із фінансовими санкціями і може привести до припинення діяльності фінансової установи, тому має бути мінімізований.

Для забезпечення реалізації ефективної системи управління ризиками в системі фінансового моніторингу є підготовка кадрів за компетентністним підходом [2]. Із цією метою розроблено фаховий тренінг для формування необхідних компетентностей у системі взаємодії з Держфінмоніторингом України. Тренінг із фінансового моніторингу – активний спосіб навчання, що є спеціальною формою запланованого процесу перетворення знань, умінь, комунікаційних навичок діючих чи потенційних відповідальних із фінансового моніторингу відповідно до фахових вимог органу регулювання [1].

Особливість тренінгу полягає у використанні спеціального програмного забезпечення «ЕКСПЕРТ-ФМ» [12] для вирішення завдань з обробки анкет фізичних осіб-підприємців і юридичних осіб (таблиця 1), що підлягають первинному фінансовому моніторингу, заповненні форм обліку та подання інформації до Держфінмоніторингу України.

Таблиця 1

Інформація, яку зазначають в анкеті з фінансового моніторингу	
Юридична особа	Фізична особа
Повне найменування	Прізвище, ім'я, по батькові та дата народження
Місцезнаходження (проживання)	
Чи є юридична особа благодійною або неприбутковою організацією	Громадянство
Ідентифікаційний код згідно з ЄДРПОУ	Паспортні дані та реєстраційний номер ОКПП
Номер банківського рахунку та реквізиту банку, у якому цей рахунок відкрито	
Характер і зміст діяльності (для фізичної особи-підприємця обов'язково)	
Мета та характер ділових відносин	
До якої категорії <i>рівня ризику</i> належить клієнт (<i>низький, середній, підвищений, високий</i>), що визначає відповідальний працівник	
Чи є особа публічним чи громадським діячем або особою, пов'язаною з ним, або особою, що може діяти від його імені	
Чи є юридична особа такою, що зобов'язана оприлюднювати річну фінансову звітність	Чи обіймає особа пост державного службовця, співробітника органу місцевого самоврядування першої або другої категорії, претендує на зайняття чи займає виборчу посаду в органах влади
Дані про органи управління та їх склад	–
Дані про ідентифікацію осіб, які мають право на розпорядження рахунками і майном.	
Дані про володарів істотної участі та контролерів у юридичній особі	
Можуть додаватись доповнення до Анкети в разі необхідності до, під час та у процесі обслуговування клієнта у випадку наявності нової інформації за результатами здійснення ідентифікації та вивчення особи	

Організаційно-методичне забезпечення проведення тренінгу є об'єктом інтелектуальної власності. Програма тренінгового навчання спрямована на досягнення необхідного рівня оволодіння професійними якостями відповідального працівника фінансової установи за фінансовий моніторинг із забезпеченням набуття всіх складових кваліфікаційних компетентностей щодо знань, умінь, комунікацій, автономності та відповідальності.

Висновки. Отже, система комплаєнс-контролю ризиків потребує розвитку і має бути адаптована до вимог сучасної міжнародної практики. Впровадження й ефективне здійснення комплаєнс-контролю ризиків сприятиме позитивній діловій репутації, мінімізації витрат та збереженню активів банку через систему фінансового моніторингу, який ґрунтується на зарубіжному досвіді.

Банки, які мають розроблені та впроваджені системи ризик-менеджменту, містять ризик-комплаєнс у перелік ризиків, застосовуючи інноваційні методи контролю ризику з обробкою великих масивів інформації за системою комплаєнс-контролю, що забезпечить стабільну роботу фінансової установи.

Професійними тренінгами встановлено, що ризики, пов'язані з відмиванням доходів, фінансуванням тероризму та розповсюдження зброї масового ураження, є зростаючими у фінансовій сфері, мають свої особливості і потребують компетентного фахового забезпечення.

Література:

1. Андрійченко Ж.О. Методичні рекомендації до фахового тренінгу з електронного подання СПФМ Держфінмоніторингу України інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, із використанням програмного забезпечення «Експерт-ФМ». Свідectво про реєстрацію авторського права на твір № 69768 від 16.01.2017.
2. Внукова Н.М. Фахове забезпечення розвитку системи фінансового моніторингу за новими міжнародними стандартами. *Сучасні проблеми фінансового моніторингу: збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Харків, 8-9 грудня 2016 р.). Х. : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, ТО Ексклюзив, 2016. С. 7–12.
3. Київець О. В. Міжнародно-правове регулювання боротьби з відмиванням «брудних» грошей: дис. канд. юрид. наук : 12.00.11. К. 2003. 189 с.
4. Куришко, О. О. Аналіз світового досвіду у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, у контексті можливості його використання в Україні [Текст]. *Фінансовий простір*. 2013. № 2 (10). С. 8–15.
5. Положення про здійснення банками фінансового моніторингу: Постанова Правління Національного банку України № 417 від 26.06.2015 р (зі змінами). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 11.02.2018).
6. Про затвердження Критеріїв ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму: Наказ Держфінмоніторинг України від 03.08.2010 № 126. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0909-10> (дата звернення: 01.02.2018).

7. Про затвердження Положення про організацію внутрішнього контролю в банках України: Постанова Правління Національного банку України № 867 від 29.12.2014 року. URL: – <http://zakon2.rada.gov.ua/>. (дата звернення: 11.02.2018).
8. Рисін В. Критерії оцінки ризиків, пов'язаних з відмиванням грошей, у процесі формування ресурсної політики банку. *Вісник Львівського університету*. 2008. Вип. 39. С. 473–475. (Серія : Економіка).
9. Сайт ПАТ «КРЕДОБАНК». URL: <http://www.kredobank.com.ua/>(дата звернення: 11.02.2018).
10. Сайт ПАТ «Укресімбанк». URL: <https://www.eximb.com/>(дата звернення: 11.02.2018).
11. Сайт ПАТ «КРЕДІ АГРИКОЛЬ БАНК». URL: <https://credit-agricole.ua/>(дата звернення: 11.02.2018).
12. Сайт ТОВ «Експерт ФМ». URL: <http://www.expert-fm.com/docs/manual>. (дата звернення: 11.02.2018).
13. Селезнева М. В. Комплаєнс контроль в банківській сфері. Новый поход к управлению рисками. URL: http://www.buk.irk.ru/library/sbornik_13/selezneva.pdf. (дата звернення: 07.02.2018).
14. Умова, Е.В. Трансформация внутреннего контроля в коммерческих банках в целях совершенствования управления рисками: диссертация... канд. экон. наук: 08.00.10. Иваново, 2013. 164 с.
15. Фещенко О. Управління ризиками фінансових установ, що пов'язані з відмиванням коштів. URL: http://www.u-fin.com.ua/analit_mat/sdu/047.htm. (дата звернення: 07.02.2018).
16. Фінансовий моніторинг у банку : навч. посібн. Дмитров С.О., Діденко С.В., Медвідь Т.А. – Черкаси : видавець Чабаненко Ю.А., 2014. 266 с.
17. Basel Committee on Banking Supervision Consultative Document The compliance function in banks. URL: <http://www.bis.org/publ/bcbs103.htm> (дата звернення: 12.12.2016).
18. Momot T. Compliance control for ensuring the financial security of banking institutions: state, problems, prospects / Т.Момот, І.Коліада // Сучасний стан наукових досліджень та технологій в промисловості. 2017. № 2 (2). URL: <file:///C:/Documents%20and%20Settings/kafuprfin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/40-80-1-SM.pdf>(дата звернення: 12.12.2016).